

Teleolojik Argüman'ın Bayes Teoremiyle İmtihanı: Wesley Salmon'un Argümanına İlişkin Bir Değerlendirme

İBRAHİM YILDIZ

Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Türkiye

Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Turkey

i.yildiz@alparslan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-3139-2169>

Öz

Tanrı'nın varlığı, teizm ve ateizm arasındaki tartışmaların temel odağıdır. Bu noktada, teistler tarafından Tanrı'nın varlığını temellendirmek için çeşitli argümanlar ileri sürülürken; ateistler tarafından ise aleyhte muhtelif argümanlar kurgulanmıştır. Ateistlerin kurguladıkları argümanlar genel olarak Tanrı'nın varlığını doğrudan hedef alır. Bununla beraber, doğrudan Tanrı'nın yokluğunu tartışmak yerine Tanrı'nın varlığı lehine ileri sürülen bir argümanın aslında aleyhte olduğu düşüncesini temel alarak tartışanlar da bulunmaktadır. Bu tür bir tartışmaya Wesley Salmon'un çalışmalarında rastlarız. Salmon, argümanını, David Hume'un *Dialogues Concerning Natural Religion* adlı eserindeki teleolojik delile dair tartışmalar üzerine bina etmektedir. Teleolojik delilin Tanrı'nın varlığını temellendirme noktasında birçok açıdan tutarsız olduğunu ileri süren Salmon, evrende var olan düzenin, Tanrı'nın varlığından ziyade yokluğuna delil olduğu yönünde teizm aleyhine ileri sürülen tartışmaları temel almış ve bunları Bayes teoremiyle güçlendirmeye çalışmıştır. Bu çalışmada teleolojik delilin, aslında, Tanrı'nın yokluğuna delalet ettiğini Bayes teoremi ile desteklemeye çalışan argüman ele alınıp değerlendirilmektedir. Bu yapılırken, argümanın daha da anlaşılır olmasına katkı sağlamak adına, ilk olarak, Bayes teoremi ve teleolojik argüman kısaca sunulmaktadır. Sonrasında, bahse konu argüman temel dayanaklarıyla birlikte ele alınmaktadır. Son olarak, argümanın yapısının ve temel aldığı düşüncelerin tutarlılığı tartışılmaktadır. Neticede Tanrı'nın varlığına karşı kurgulanan bir argümanda Bayes teoreminin kullanılması argümanı daha güçlü kılmadığı sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Wesley Salmon, Teleolojik Delil, Bayes Teoremi, Olasılık.

Testing the Teleological Argument with Bayes' Theorem: An Evaluation of Wesley Salmon's Argument

Abstract

The existence of God is the focus of discussions between theism and atheism. At this point, while various arguments were put forward by theists to justify the existence of God; counterarguments were constructed by atheists. The arguments constructed by atheists generally target the existence of God directly. However, instead of discussing the

nonexistence of God directly, some argue based on the idea that an argument put forward in favor of God's existence is in fact against it. We find this kind of argument in the work of Wesley Salmon. Salmon builds his argument on discussions regarding the teleological argument in David Hume's *Dialogues Concerning Natural Religion*. Claiming that the teleological evidence is inconsistent in many ways at the point of grounding the existence of God, Salmon based his argument on the idea that the order in the universe is evidence for the absence of God rather than for his existence and tried to strengthen the argument with Bayes' theorem. In this study, the argument that tries to strengthen the claim that the teleological proof indicates the non-existence of God with Bayes' theorem will be scrutinized and evaluated. In doing so, first, Bayes' theorem and the teleological proof will be presented briefly to contribute to the clarity of the argument. Afterward, the argument will be explained with its basic premises. Finally, the structure of the argument and the consistency of the ideas on which it is based will be discussed. As a result, it is concluded that the use of Bayes' theorem in an argument against the existence of God does not make the argument stronger.

Keywords: Philosophy of Religion, Wesley Salmon, Teleological Proof, Bayes' Theorem, Probability.

Giriş

Tanrı'nın varlığı aleyhine ileri sürülen argümanlar genel olarak Tanrı'nın var olduğu iddiasını doğrudan hedef almaktadır. Bunun yanında, doğrudan Tanrı'nın varlığını tartışmak yerine, lehte ileri sürülen bir argümanın, aslında Tanrı'nın varlığının aleyhine olduğu düşüncesi temelinde bir argüman geliştiren Wesley Salmon (1925-2001) gibi düşünürlere rastlamak da mümkündür. Konu ile ilgili görüşlerini "Religion and Science: A New Look at Hume's 'Dialogues'"¹ başlıklı makalesinde ele alan Salmon, Hume'un (1711-1776) diyaloglarını temel alarak, Philo, Cleanthes ve Demea'nın tartışmalarının ana konularından biri olan "teleolojik delili" argümanını kurmak için kullanır.

Hume, teleolojik delili diyaloglarında Cleanthes üzerinden sunar. Philo ise evrende var olan tasarımın Tanrı'nın varlığına delil olmayacağını tartışan kişidir.² Argümanında bu tartışmaları temel alan Salmon, ilk olarak Tanrı'nın varlığı meselesinin bilimsel bir konu gibi ele alınıp buna dair analizler yapılabileceğini ileri sürer. Sonrasında, bu konuda analizler yapmak için Bayes teoremini kullanarak evrende var olan düzen temelinde Tanrı'nın var olma olasılığını hesaplamaya girişir. Netice olarak Salmon, argümanında Philo'nun teleolojik delile yönelik itirazlarını Bayes teoreminde birer veri olarak kullanır ve bu veriler ışığında evrenimizde var

¹ Wesley Salmon, "Religion and Science: A New Look at Hume's Dialogues," 143-176.

² Mustafa Çevik, "The 'First Cause' in Hume's Philosophy," 153-154.

olan türde bir düzenin Tanrı'nın varlığından ziyade yokluğunu daha olası kıldığı düşüncesini temellendirmeye çalışır.

Doğrusu Bayes teoremiyle Tanrı'nın yokluğunu temellendirmek için birçok girişimde bulunulmuştur. Bunlardan biri anlamsız kötülükleri veri olarak kullanır ve sonuçta Tanrı'nın varlığının ihtimal dışı olduğunu temellendirme çabasıdır.³ Bir diğeri de natüralizmin teizmden daha olası olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır.⁴ Son olarak, bu çalışmada da göreceğimiz üzere evrenimizde bulunan türde bir düzenin Tanrı'nın varlığından ziyade yokluğunu daha olası kıldığı düşüncesini temellendirmek için kullanılmıştır.

Tanrı'nın varlığı aleyhine doğrudan tartışmaktan farklı bir yöntem izleyen Salmon'un kurguladığı argüman, klasik ateistik argümanlardan ayrılmaktadır. Dolayısıyla, hem Salmon'un argümanının diğer argümanlardan farkının anlaşılması hem de bu türden bir argümanın Tanrı'nın yokluğunu temellendirme noktasında sağlam temellere dayanıp dayanmadığının görülmesi önemlidir. Bu yapılırken, ilk olarak, Salmon'un iddiasını güçlendirmek için kullandığı Bayes teoremi kısaca betimlenecek; sonrasında, teleolojik delile kısaca değinilecektir. Son olarak, Salmon'un argümanı sunulacak ve bu argümanın Tanrı'nın varlığını reddetme noktasında ikna edici olup olmadığı tartışılacaktır.

1. Bayes Teoremi

Bu teori, ismini, İngiliz bir matematikçi ve Anglikan kilisesine bağlı olmayan bir teolog olan Thomas Bayes'ten (1702-1761) almaktadır. Bayes Teoremi, *Bayes Kuralı*, *Bayes Kanunu* ve *Bayesçi Çıkarım* olarak da bilinmektedir. Bayes, teorisinin temellerini ilk olarak "An Essay towards Solving a Problem in the Doctrine of Chances" isimli makalesinde ortaya koymuştur.⁵ Özünde bir olasılık hesaplama aracı olan bu teori, bir olgunun veya olayın söz konusu olgu veya olay ile ilişkili bilgi ve tecrübe ışığında olma olasılığını tespit etmek için kullanılır. Daha sade bir dille ifade edecek olursak, Bayes teoremi bir şeye ilişkin bilinen koşullardan hareketle, söz konusu şeyin meydana gelme ihtimalini hesaplamaya çalışır. Örneğin, bir biber türünün acı olması onun yetiştigi toprak türüne bağlıysa, söz konusu türden bir biberin hangi türde bir toprakta yetiştığının bilgisi ile acı olup

³ Bu türde bir argüman için bkz. William L. Rowe, "The Evidential Argument from Evil: A Second Look," 262-285; İbrahim Yıldız, "Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi," (doktora Tezi), 71-90.

⁴ Bu türde bir argüman için bkz. Paul Draper, "Pain and Pleasure: An Evidential Problem for Theists," 331-350.

⁵ Thomas Bayes, "An Essay towards Solving a Problem in the Doctrine of Chances," 370.

olmadığının olasılığı hesaplandığında, bu teorem ile doğruya daha yakın bir sonuca ulaşılabilecektir.⁶ Bayes teoremi kullanılırken aşağıdaki algoritma temel alınmaktadır.

$$P(A/B) = \frac{P(B/A) * P(A)}{P(B)}$$

Buna göre, A'nın B koşulu üzerinde olma olasılığı (yani B biliniyorken A'nın olma olasılığı); B'nin A koşulu üzerinde olma olasılığının A'nın olasılığı ile çarpımının B'nin olasılığına bölünmesi ile elde edilmektedir.⁷ Bu noktada, B'nin olasılık değerini bulmak sonucun elde edilmesi için önemlidir. B'nin olasılığı = A'nın B koşulu üzerindeki olasılığının (yani A'nın bilinmesiyle B'nin meydana gelme ihtimali) A'nın olasılığının çarpımı ile *Değil-A'nın B koşulu üzerindeki olasılığının Değil-A'nın olasılığı çarpımının toplamı ile elde edilmektedir. [P(B) = P(B/A)*P(A) + P(B/~A)*P(~A)].⁸ Buradaki olasılık hesaplarının yapılabilmesi, belli oran tahsislerinin yapılmış olmasına bağlıdır. Teoremde olasılığı hesaplanmak istenen olay veya olgu ile buna ilişkin bilgi temel alınarak algoritmada yer alan koşullu olasılık ve marjinal olasılık değerleri⁹ yerlerine yerleştirilir. Verilen değerler 1 ve 0 arasında bir yerde olmak durumundadır. Olasılık değeri hesaplandıktan sonra elde edilen sonuç eğer 1 ise bu olayın gerçekleşme olasılığının kesin olduğu anlamına gelir. Eğer sonuç 0.5 ve 1 arasında bir yerdeyse olayın olma olasılığı yüksek ve 0 ile 0.5 arasında bir yerde ise düşüktür. Son olarak, eğer sonuç 0 ise olayın olma olasılığı yoktur. Diğer bir ifadeyle, 0'dan 1'e doğru gidildikçe olasılık değeri artmaktadır. Görüldüğü*

⁶ Joseph Berkson, "Bayes' Theorem," 42-56; Jerome Cornfield, "Bayes Theorem," 34-49.

⁷ Buradaki formüller şu isimlerle ifade edilmektedir: P(A/B) = A'nın sonraki veya koşullu olasılığı, P(B/A) = B'nin sonraki veya koşullu olasılığı, P(A) = A'nın önceki veya marjinal olasılığı, P(B) = B'nin önceki veya marjinal olasılığı. Daha fazla bilgi için bkz. Vedat Çelebi, "Bayes Teoremi Bağlamında Olasılıkçı Bayes Epistemolojisinin Kapsamı Üzerine Bir İnceleme," 324.

⁸ Bir örnek ile Bayes teoremi daha açık hale gelebilir: Bir ilahiyat fakültesinde dönem derslerini vermesi durumunda mezun durumunda olan 100 öğrenci olduğunu düşünelim. Geçmiş yıllardan mezun durumunda olan öğrencilerin sadece %80'inin mezun olduğunu bildiği bilgisine de sahibiz. Bu bilgiler ışığında bir öğrencinin mezun olma olasılığı Bayes teoremi kullanılarak hesaplanabilir. Buna göre her bir öğrenci için mezun olma olasılığı 0.8'dir. Buradan hareketle her bir öğrenci için mezun olmanın mezun olmamaktan daha olası olduğu sonucu çıkmaktadır.

⁹ "Koşullu olasılık," aynı zamanda şartlı olasılık olarak da bilinmektedir. Bir olasılık hesabında bir olayın bir başka olaya bağlı olarak gerçekleşmesi ihtimaline "birinci olayın ikinci olaya bağlı koşullu olasılığı" denir. Diğer bir ifadeyle birinci olay biliniyorken ikinci olayın gerçekleşme olasılığı; "ikinci olayın birinci olaya bağlı koşullu olasılığı" olarak adlandırılmıştır. "Marjinal olasılık" ise aynı zamanda önceki olasılık veya önsel olasılık olarak da bilinmektedir. Burada olasılık değeri hesaplanmaya çalışılan olay ile ilgili kanıtlara başvurmadan önce kişinin bu olay ile ilgili tecrübe veya inançları temel alınarak atfedilen olasılık değeridir. Bu sebeple aynı zamanda "tecrübi olasılık" şeklinde de isimlendirilmiştir. Koşullu olasılıklar iki olaydan birinin diğer olayın gerçekleşmesi temelinde olma olasılığını ifade ederken marjinal olasılık, olayın kendi başına herhangi bir kanıtı veya arka plan bilgisine dayanmadan olma olasılığına işaret etmektedir.

üzere, Bayes teoremi temelinde bir olasılık hesabının yapılabilmesi için olay ve olgulara dair belirli bazı somut verilerin hali hazırda bulunması gerekmektedir. Bayes teoremine dair bu kısa bilgilendirmeden sonra onun bir kanıtlama aracı olarak kullanıldığı argümanın hedefindeki teleolojik kanıtı kısaca değinmemiz, argümanın anlaşılması açısından önemlidir.

2. Teleolojik Argüman

Çeşitli versiyonları bulunan teleolojik argüman, aynı zamanda inayet, tasarım/dizayn, nizam ve gaye argümanı olarak da bilinmektedir. Burada, evrende bulunan düzen ve amaçlılıktan hareketle, Tanrı'nın varlığı temellendirilmeye çalışılır.¹⁰ Farklı türleri bulunan teleolojik argüman kimi zaman analogiler kullanılarak kimi zaman ise analogiler kullanılmaksızın ortaya konulur. Tanrı'nın varlığı için sunulan klasik argüman formlarından biri olan¹¹ delilin analogik formunun en iyi bilinen savunucularından biri William Paley'dir (1743-1805).¹² Dünyamızda bir düzen olduğu ve bu düzenin de rastlantı sonucu olamayacağı, dolayısıyla bunun bir var edeni olması gerektiği düşüncesi, teleolojik delilin temelini oluşturmaktadır. Bu noktada Paley, saat ile doğa arasında yaptığı benzetmeyi aşağıdaki gibi ifade eder:

Saatte var olan her düzen belirtisi, tasarımın her tezahürü doğanın eserlerinde bulunmaktadır; doğa tarafında, daha büyük ve daha fazla olma farkıyla ve tüm hesaplamaları aşan bir derecede. Demek istediğim, mekanizmanın karmaşıklığı, inceliği ve merakı bakımından doğanın icatları, sanatın icatlarını geride bırakır.¹³

Paley, saatte var olan düzenin zamanı bilmek amacıyla tasarlandığını ve bunun da ancak bir tasarımcıyla açıklanabileceğini ileri sürer. Saat ile doğa arasında karşılaştırma yaparak, bir gayeyi gerçekleştirmek için geliştirilmiş olan bir gereçte bulunan düzenden, daha büyük ve daha iyi düzeyde bir düzenin doğada da bulunduğu sonucunu çıkarır.¹⁴ Burada içindeki düzen ve gayelilik sebebiyle akıllı bir tasarımcıyla açıklanması gereken her bir durum gibi içinde düzen ve amaç olan evrenin varlığının da akıllı bir tasarımcıyla açıklanması gerektiği savunulmaktadır.¹⁵ Görüldüğü üzere analogik

¹⁰ Mehmet S. Reçber, "Tanrı'nın Varlığının Delilleri," 110; Merve İzin Badria, "İnce-Ayarlanmışlık Argümanı ve Çoklu Evrenler," 174.

¹¹ Enis Doko, "Does Fine-Tuning Need an Explanation?," 2.

¹² William Paley, *Natural Theology; or, Evidences of the Existence and Attributes of the Deity, Collected from the Appearances of Nature*, isimli kitabında teleolojik delil ile ilgili görüşlerini dile getirmektedir.

¹³ Paley, *Natural Theology*, 16.

¹⁴ Tuncay Akgün, "Boethius'ta Tanrı, Sıfatları ve Teleolojik Delil," 142.

¹⁵ Ferit Uslu, "Düzen ve Gaye Delili Üzerine Bir Analiz," 35.

gerekçelendirme, Paley'in argümanının temel dayanağını oluşturmaktadır. Hume'un diyaloglarının ana karakterlerinden biri olan Philo'nun teleolojik argümanı eleştirisi de özellikle bu yöntem temel alınarak yapılan gerekçelendirmeyi hedef almaktadır.¹⁶

Alemde düzen olduğu düşüncesi ile bu düzeni bir analogi ile temellendirme girişimini birbirinden ayırmak gerekmektedir. Saat ve evren arasında yapısal anlamda bir benzerlik bulunmamaktadır. Ancak saat analogisi ile kastedilen, yapısal bir benzerlikten ziyade düzen ilişkisi açısından bir benzerliktir. Dolayısıyla saat ve evren arasında yapısal anlamda bir benzerlik olmaması bu evrende bir gaye ve bu gayeye uygun bir düzen olmadığını göstermez. Buradaki asıl sorun evrendeki düzen ve gayeliliğin Tanrı tarafından yaratılmış olmasının mümkün olup olmadığıdır. Evrenimizde bulunan türde bir düzenin Tanrı tarafından yaratılmış olmasının mümkün olmadığına dair bir delil sunulmaması durumunda da evrenimizdeki düzenin Tanrı tarafından yaratılmamış olduğu iddiası, bir teist açısından bir varsayımdan öteye geçmeyecektir.

Teleolojik argüman, Tanrı'nın varlığını analogiler ile gerekçelendirme yönteminin en belirgin örneklerindedir. Bu yöntem çoğu zaman iş görse de bazen bu tür argümanların daha detaylı değerlendirmelere konu edilmesi gerektiği savunulabilir. Nitekim Salmon da analogiler temel alınarak sunulan argümanların çeşitli analizler ile açıklanması gerektiğini savunmaktadır. Onun tercih ettiği analiz yöntemi Bayes teoremine dayanmaktadır.

3. Salmon'un Argümanı

Analogiler üzerine kurulan argümanların incelikli ve karmaşık olduğunu düşünen Salmon, bu türde argümanların, Bayes teoremi kullanılarak analiz

¹⁶ David Hume, *Din Üstüne*, 166-211. Hatırlanacağı üzere Philo analogik gerekçelendirmenin zayıf olduğunu savunmaktadır. Burada ev, gemi veya saat gibi yapımı tamamlanmış şeylerin bir tasarımcısının olabileceğini varsayabileceğimizi belirten Philo buradan hareketle evrenin de bir yaratıcısı / tasarımcısı olması gerektiği düşüncesine karşı çıkmaktadır. Çünkü ona göre ev, gemi veya saat ve evren arasında büyük oranda bir benzerliğe rastlamak zordur. Hatta o, ev, gemi ve saat ile evren arasında büyük bir benzersizlik olduğunu savunmaktadır. İkisi arasında benzerlik olduğu kabul edilmesi durumunda da "sonuçların benzerliği sebeplerin de benzerliğini gerektirir" ilkesinden hareketle ev, gemi veya saat ile evren arasında bir benzerliğin, tek bir Tanrı'nın değil; birden çok tanrının var olduğu sonucunu gerektirdiğini ileri sürer. Çünkü söz konusu ev veya gemi tek bir kişi tarafından değil birden çok insanın bir araya gelip yardımlaşması sonucu yapılmıştır. Netice olarak Philo evrenin de tek bir Tanrı tarafından değil de birden çok tanrı tarafından yaratılmış olduğu düşüncesinin "sonuçların benzerliği sebeplerin de benzerliğini gerektirir" ilkesine daha uygun olduğunu savunur. Son olarak dünyanın barındırdığı kusurlar sebebiyle evrenin mutlak anlamda mükemmel bir Tanrı'dan ziyade ya çocuk bir tanrı ya kemalini tamamlamamış bir tanrı ya da yaşlı bir bunak tanrı tarafından yaratılmış olmasının daha makul olduğunu öne sürer. Hume, *Din Üstüne*, 195-197.

edilmesinin onları anlamak açısından gerekli olduğunu savunur. Bu varsayılan gereklilik, ilk bakışta argümanın sıhhatini veya tutarlılığını ortaya koymak içinmiş gibi görünmektedir. Ancak onun varsaydığı gereklilik, analogileri temel alan teleolojik argümanın Tanrı'nın varlığını temellendirme noktasında yetersiz olduğunu, hatta evrende bulunan düzenin Tanrı'nın yokluğunu daha muhtemel kıldığını göstermeye yöneliktir.

Teleolojik delilin, Tanrı'nın varlığı lehine bir kanıt olmadığını temellendirmek için Bayes teoremini uygulamaya koyma girişiminde Salmon, ilk olarak, teoremin içinde bulunan terimlerin anlamlarını belirler. Buna göre 'A' mevcut varlıklar sınıfını, 'B', mevcut varlıkların meydana gelmesinde aklın (*intelligence*) faaliyet gösterdiği örnekler sınıfını ve 'C', düzen sergileyen varlıkların sınıfını temsil etmek üzere kullanır. Böylece Salmon, Bayes teoreminde sınıfları belirten harflere verilen yukarıdaki anlamlara atıfta bulunarak, onda görünen tüm olasılık ifadelerini aşağıdaki gibi betimler:

$P(A,B)$ = Bir var olma olayının aklın (Tanrı veya insan aklı) işleyişinin bir örneği olma olasılığı.

$P(A,\sim B)$ = Var olma olayının aklın (Tanrı veya insan aklı) haricindeki bir şeyin işlevinin bir örneği olma olasılığı.

$P(A/B,C)$ = Akıl tarafından üretilen bir şeyin düzen sergileme olasılığı.

$P(A/\sim B,C)$ = Akıl (Tanrı veya insan aklı) haricindeki bir vasıta tarafından üretilen bir şeyin düzen sergileme olasılığı.

$P(A/C,B)$ = Var olan ve düzen sergileyen bir şeyin akıl tarafından üretilmiş olma olasılığı.¹⁷

Yukarıdaki denklemler arasında Salmon'un cevabını aradığı olasılık, $[P(A/C,B)=?]$ denklemidir. Tanrı'nın varlığına inanan ve tasarım argümanını savunan biri, bu olasılığın çok yüksek olduğunu savunacaktır. Salmon ise bunun aksini temellendirmeye çalışır. Bunu yapabilmek için öncelikle, teoremden yer alan koşullu ve marjinal olasılıklara oransal değerlerin tahsis edilmesi gerekmektedir. Salmon, bu noktada, Philo'nun yardımına başvurur. Bunun için, ilk olarak, marjinal (*prior*) olasılıklar olan $P(A,B)$ ve

¹⁷ Salmon, "Religion and Science," 149-150. Bayes teoremi temelinde Tanrı'nın var olma olasılığını konu alan bir diğer çalışma için bkz. Nesim Aslantatar, "Paul Draper, Agnostisizm ve Kötülük Problemi," 173-196. Bu çalışma teizme alternatif olarak sunulan bir hipotezin bazı olgu veya olayları teizmden daha iyi açıkladığını Bayes teoremi ile temellendirmeye çalışan Draper'in argümanını ve buna karşı sunulan çeşitli itirazları değerlendirmekte ve kötülük probleminin Bayesçi bir olasılık hesabı temelinde ateizmi agnostisizmden daha fazla desteklemediği sonucuna ulaşmaktadır.

$P(A, \sim B)$ ile başlar. Diğer bir ifadeyle, bir şeyde vuku bulan bir düzenin akıl tarafından mı yoksa başka bir kaynak veya ilke tarafından mı meydana geldiğini ortaya koymaya çalışır. Burada, Salmon, bir şeyde var olan düzenin kaynağının ne olabileceği noktasında Philo'nun sunduklarını aynen kullanır. Buna göre, bir şeyde var olan düzen ya hayvan ve bitkilerde bulunan biyolojik nesil ya içgüdü ya mekanik nedensellik ya da akıllı tasarım sonucu meydana gelmiş olabilir. Biyolojik nesilden kasıt, hayvan ve bitki biyolojik neslidir. Buna göre herhangi bir organizma oluştuğunda bunlardan biri ya da daha fazlası etkindir. İçgüdüyü açıklarken Salmon, arılar bal peteği yaptığında, örümcek ağları ördüğünde, kuşlar yuva kurduğunda veya kurtlar ağaçlar üzerinde idrar yaparak topraklarını (alanını) işaretlediğinde bu ilkenin etkin olduğunu belirtir. Mekanik nedenselliğe gelince Salmon, kar taneleri, elmas ve diğer kristallerin oluşumu, galaksiler, güneş sistemleri, moleküller ve atomların oluşumu gibi olayların bu ilkeyi örneklediğini savunur. Bütün bunlara karşılık her tür insan eserinin de akıllı tasarım ile ortaya çıktığını ileri sürer.¹⁸ Salmon akıllı tasarım dışındaki diğer üç ilke sonucu ortaya çıkan olay veya olguları, evrenin akıllı tasarım sonucu ortaya çıkmış olamayacağına delil olarak sunmaktadır.

Bu noktada Salmon, elimizde tek bir evren olduğunu, dolayısıyla başlangıcı hakkında bilgiye sahip olmadığımızdan evrenin nasıl oluştuğuna dair doğrudan çıkarım yapamayacağımızı iddia eder. Ancak yine de başlangıcı hakkında elimizde bilgisi olan varlıkların nasıl meydana geldiği bilgisinden hareketle evrenin kökenine dair dolaylı çıkarımlar yapabileceğimizi düşünür. Bu evrenin oluşumu ile evrendeki varlıkların oluşumu arasında karşılaştırılamayacak ölçüde bir benzersizlik olmasına rağmen Salmon, argümanını temellendirmek noktasında bu yöntemi takip etmektedir.¹⁹ Salmon galaksiler, yıldızlar ve atomların oluşumuyla ilgili olarak kozmoloji ve astrofizikte henüz cevaplanmamış çok fazla soru olduğunu kabul etmekte; ancak yine de bu süreçlerin bilimsel açıklamalarına argümanını savunmaya yetecek ölçüde sahip olduğumuzu ileri sürmektedir. Ulaşılan bilgiler ışığında, evrendeki oluşumların mekanik nedensellik sonucu ortaya çıktığını iddia eden Salmon, mekanik nedenselliğin faaliyet gösterdiği örnek sayısının neredeyse diğer ilke veya kaynakların bir şeyin oluşmasına sebep olma örneklerinin toplamından daha fazla olduğu sonucuna işaret eden çok sayıda kanıt bulunduğunu

¹⁸ Salmon, "Religion and Science," 150.

¹⁹ Nancy Cartwright, "Comments on Wesley Salmon's "Science and Religion...," 179-180.

savunur. Bütün bu kanıtları da $P(A,B)$ 'nin oldukça düşük ve $P(A,\sim B)$ 'nin ise yüksek olduğuna delil gösterir. Salmon bu varsayımları sonucunda marjinal olasılıkların kaba bir değerlendirmesine sahip olduğumuzu düşünür.²⁰

$P(A,B)$ ve $P(A,\sim B)$ 'ya dair yapmış olduğu değerlendirmelerden hareketle, Salmon, akıldan başka bir prensibin işleyişinin düzen getireceği olasılığının, yani $P(A,\sim B,C)$, önemsiz kabul edilemeyeceğini ve bunun da oldukça yüksek olabileceğini savunur. O, biyolojik nesil, içgüdü ve mekanik nedensellik (Salmon bunları bir şeyin meydana gelmesini sağlayan diğer sebepler olarak görür) gibi ilkelerin akıldan başka bir prensibin işleyişinin düzen getireceği olasılığının yüksek olabileceği ihtimalini belirginleştirdiği görüşündedir. Bütün bunlar kabul edilse dahi burada sorulması önem arz eden bir soru bulunmaktadır: Bir şeyin düzen sergilemesinde veya ortaya çıkmasında işlevsel olan ilke biyolojik nesil, içgüdü veya mekanik nedensellik olsa dahi bu, söz konusu ilkelerin kendilerinin akıllı tasarımın sonucu olarak ortaya çıkmış olmasına engel midir? Bu sorunun argüman değerlendirilirken göz önünde bulundurulması önem arz eder.

Yapmış olduğu değerlendirmelere karşılık Salmon, akıllı planlama ve tasarım sonucu düzen sergilenme olasılığının $[P(A/B,C)]$ oldukça yüksek olabileceğini de kabul etmektedir. Ancak ona göre bu gerçek kendi başına var olan ve düzen sergileyen bir şeyin akıl tarafından üretilmiş olma olasılığının $[P(A/C,B)]$ yüksek olacağını garanti etmemektedir. Salmon, eğer var olma olayının aklın haricindeki bir şeyin işlevinin bir örneği olma olasılığı $[P(A,\sim B)]$ ve akıl haricindeki bir vasıta tarafından üretilen bir şeyin düzen sergileme olasılığı $[P(A/\sim B,C)]$ yeterince yüksekse, düzen sergileyen bir nesnenin akıllı tasarım ürünü olma olasılığının hala oldukça düşük olabileceğini iddia eder.

Salmon'a göre, akıllı planlamanın düzeni meydana getirdiği kabul edilebilir olsa da $P(A/B,C)$ olasılığının 1'e eşit olmadığını, hatta bu değere yakın dahi olmayabileceğini ileri sürer. Bu noktada, acı ve ıstırapları özellikle savaşları ve insan eliyle yapılan kirliliği birer düzensizlik örneği olarak sunar. Bunları olasılık hesabına eklenebilecek birer bilgi olarak değerlendiren Salmon, bu durumun akıllı tasarımın düzensizliğe de sebep olabileceğinin kabulü anlamına geleceğini, buna karşılık akıllı tasarımın

²⁰ Evrende mekanik bir zorunluluğun hâkim olduğu düşüncesi bilim adamları arasında da yaygın olan bir görüştür. Örneğin, Einstein, evreni düzenli ve bütün bir sistem olarak kabul eder. Ona göre bu sistemde diğerlerinden farklı olarak, öngörülemez olduğu iddia edilen insan eylemleri de determine ve nedensel sisteme dahildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zehra Oruk, "Einstein'ın Mekanik Evreninde Özgürlük ve Ahlak Problemi," 81-96.

düzensizlik barındırması düşünülmemeyeceğinden dünyamızda meydana gelen türde bir düzenin akıllı tasarımın sonucu olma olasılığının oldukça düşük olduğunu savunur.²¹

Bütün bu değerlendirmelerden sonra Salmon, şu an olduğu türde düzen sergileyen bir evrenin, Tanrı tarafından yaratılmış olamayacağına, yani $P(A/B,C)$ 'nin düşük olduğuna dair bazı gerekçeler ileri sürer. Doğrusu onun sunduğu gerekçeler kendisinin bulduğu gerekçeler değildir. Bunların tamamı Philo tarafından Tanrı'nın yokluğunu temellendirmek için diyaloglarda zaten kullanılmaktadır. Salmon'un burada yaptığı; bu gerekçelerin olasılık hesabında Tanrı'nın yokluğunun olasılığını arttıracak birer delil olarak sunmaktır. Dolayısıyla gerekçeleri sunmadan önce Philo'nun söz konusu gerekçelerine karşı literatürde sunulan itirazların aynı şekilde Salmon'un bunları birer delil olarak kullanmasına karşı da kullanılabilceğini dikkate sunmak önem arz etmektedir. Bu gerekçelere yeterince itiraz edildiği için bunlar ayrıca değerlendirilmeyecektir.²² Salmon'un ileri sürdüğü ilk gerekçe çok büyük olan evrenin tek bir Tanrı yerine birden fazla ve dünyamızdaki kusurlar dikkate alındığında henüz tekamülünü tamamlamamış, *henüz olgunlaşmamış* bir tanrı ya da tanrılar tarafından yaratılmış olabileceğidir.²³ Bu düşüncesinin dayanağı, büyük makinelerin birçok insanın beraber çalışmasının sonucu üretiliyor olmasıdır.

İkinci olarak Salmon, teistik Tanrı inancının "saf bir ruh – bedensiz bir akıl" olarak algılandığını, buna karşılık tecrübelerimizdeki hiçbir örnekte, bedensiz bir zekanın herhangi bir düzen sergileyen bir eser ürettiğinin vaki olmadığını savunur.²⁴ Dolayısıyla Salmon insan tecrübesinin yokluğunu

²¹ Salmon, "Religion and Science," 151; bu noktada Tanrı'nın gayesinin ne olduğu ve Salmon'un birer düzensizlik olarak sunduğu durumların söz konusu gayeye uygun olup olmadığının sorgulanması gerekmektedir. Birer düzensizlik örneği olduğu iddia edilen bütün durumların Tanrı'nın gayesini gerçekleştirmek için yarattığı evrenin bir parçası olarak düşünülmesi mümkündür. Epistemik açıdan önemli sınırlılıklara konu olan insanın Tanrı'nın gayesini bilmesinin imkanı zor olduğundan sözde düzensizliklerin düzenin bir parçası olamayacağı iddiası bir varsayımdan öteye geçemeyecektir. Bunun yanı sıra insanın kendi başına Tanrı'nın amacının bilgisine ulaşması zor görünse de Tanrı'nın gayesini insana bildirmesi mümkündür. Bu açıdan en azından İslam'a baktığımızda Allah, insanları imtihan etmek için yarattığını bildirmektedir. (Bakara 155) Dolayısıyla düzensizlik olarak görülen olumsuz durumlarla beraber dünyamızın imtihanın gerçekleşmesini sağlayacak en iyi koşullara sahip bir şekilde tasarlandığı savunulabilir. Daha fazla bilgi için bkz. Mahsum Aytepe, "Mutezili Düşüncede Teklifin Vucubiyeti Problemi ve Kur'an'ın Yaklaşımı," 321-322.

²² Bu gerekçelere dair itirazlar için bkz. Richard Swinburne, *The Existence of God*; C. S. Lewis, *Mere Christianity*; R Swinburne, "The Argument from Design," 199-212.

²³ Bu gerekçenin reddi için bkz. Richard Swinburne, "The Argument from Design," 209-210.

²⁴ Bu gerekçenin reddi için bkz. Richard Swinburne, "The Argument from Design," 209.

temel olarak saf bir ruh ya da bedensiz bir aklın düzen yaratma olasılığının, yani $P(A,B)$ 'nin 0 olduğunu iddia eder. Buradan hareketle $P(A/B,C)$ 'ye de herhangi bir olasılık değerinin atfedilemeyeceğini savunur.

Üçüncü olarak Salmon, Philo'nun altıncı diyalogda geçen; "evrenin sergilediği düzenin bir makineden ziyade bir bitkiye veya hayvana benzediğine" yönelik düşüncesini kullanır. Burada eğer evrenin yapısı bir makineden ziyade hayvan ve sebzelere benziyorsa bunun akıllı tasarım değil, biyolojik nesilden (üretim) kaynaklanmış olabileceği iddia edilmektedir.²⁵ Bu durumda da akıl tarafından üretilen bir şeyin düzen sergileme olasılığı $[P(A/B,C)]$ düşük ve akıl haricindeki bir vasıta tarafından üretilen bir şeyin düzen sergileme olasılığı $[P(A/\sim B,C)]$ yüksek olarak değerlendirilebilir.²⁶

Son olarak Salmon, dünyanın nasıl daha iyi bir yer olabileceğine dair seçeneklerin insan tarafından dahi sunulabildiğini iddia eder. Bu durumu Tanrı'nın dünyayı daha da iyi bir yer olarak yaratabileceği halde yaratmamış olduğu şeklinde yorumlar. Sonuçta dünyanın daha da iyileştirilebilir olması gerçeğini dünyamızdaki düzenin Tanrı tarafından yaratılmış olamayacağına bir delil olarak sunar. Burada, dünyamızın mevcut haliyle mutlak mükemmel bir Tanrı tarafından yaratılmış olup olmadığı sorgulanmakta ve olamayacağı yönünde bir sonuca varılmaktadır. Yani Tanrı'nın sıfatları gereği daha iyisini yapabileceği halde bu durumun gerçekleşmemiş olması Tanrı'nın var olma ihtimalini düşüren bir delil olarak sunulmaktadır.²⁷ Bu son eleştiri, temelde, eğer Tanrı varsa onun yaratacağı bir evrende durumların daha da iyileştirilebilir bir yanının olmaması gerektiği varsayımına dayanmaktadır.²⁸

Sonuç olarak, bu argümanda insanın bilgi ve tecrübesi temel alındığında evrenin mutlak iyi, her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen bir yaratıcıya dayandırılmasının imkansız olduğu iddia edilmektedir. Buna göre, Tanrı'nın alim, iyi ve kadir olduğu göz önüne alındığında, böyle bir dünya yaratma ihtimali $[P(A/B,C)]$ çok düşüktür. Burada dünyanın sergilediği düzenin reddedilmediğine, daha ziyade dünyamızda bulunan türde bir düzenin alim, iyi ve kadir bir yaratıcı tarafından yaratılmış olmasının olasılık dışı olduğunun iddia edildiğine dikkat çekmek yerinde olacaktır.

²⁵ Bu gerekçenin reddi için bkz. Leon Pearl, "Hume's Criticism of The Argument From Design," 281.

²⁶ Salmon, "Religion and Science," 153.

²⁷ Bu gerekçenin reddi için bkz. Alvin Plantinga, *God, Freedom, and Evil*, 60-61; Robert Pargetter, "Evil as Evidence against the Existence of God," 243-244; İbrahim Yıldız, "Mümkün En İyi Dünya ve Kötülük," 634-641.

²⁸ Salmon, "Religion and Science," 156.

4. Argümanın Reddi

Salmon'un argümanında iki temel unsur göze çarpmaktadır. Birincisi, Tanrı'nın varlığının ve dolayısıyla teleolojik argümanın sadece pozitif bilimin sınırları içinde ele alınıp değerlendirilmesi; ikincisi ise bir olayın veya olgunun gerçekleşme olasılığını hesaplamak için kullanılan Bayes teoreminin tasarım argümanının Tanrı'nın varlığı lehine değil de aleyhine olduğunu temellendirmek için kullanılmasıdır.

Bu iki temel unsuru değerlendirmeye geçmeden önce argümana bir bütün olarak baktığımızda, Salmon'un analojik akıl yürütmeyi teleolojik argümanın temeli olarak gördüğü söylenebilir. Doğrusu bir konuyu gerekçelendirme noktasında analojik temellendirmeye başvurmak özünde bazı problemler barındırabilir. Ancak yine de söz konusu temellendirme yönteminin barındırdığı problemler temel alınarak evrende var olan türde bir düzenin Tanrı'nın yokluğuna delil teşkil ettiğini iddia etmek ne kadar makuldür diye sormak gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir argümanda kullanılan kanıtlanma aracının yanlışlığı, kanıtlanmak istenen mefhumun yanlış olduğunu gösterir mi?

Bu noktada bir şeyin varlığını temellendirmek için kullanılan akıl yürütmenin yanlış olması, temellendirilmek istenenin de yanlış veya yok olduğu anlamına gelmediğini dikkate sunmak yerinde olacaktır. Analoji yönteminin yanlışlığı gösterilse bile burada sadece akıl yürütme yönteminin sorunlu veya yanlış olduğu sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla teleolojik argümanı temellendirmek üzere kullanılan saat analojisinin akıllı tasarımı temellendirme noktasında önemli sorunlara yol açtığı ve yetersiz olduğu kabul edilebilir. Saatin yapısal bakımdan evreni temsil etmediği ve burada yapısal olarak yadsınamaz düzeyde bir benzersizlik olduğu da savunulabilir. Ancak bu durum ne evrende Tanrı tarafından amaçlanmış bir düzen olduğu düşüncesini ne de Tanrı'nın varlığını bertaraf etmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden sonra, ilk olarak Tanrı'nın varlığını bilimsel bir teori ile değerlendirip kişinin zaten hali hazırda benimsediği düşüncesini temel alan sonuçlar ileri sürmesinin doğru olup olmadığını sormak gerekmektedir. Tanrı'nın varlığı bilimsel bir teori gibi sonucu deneyle ortaya konabilecek bir tartışma alanı değildir. Bilimsel deneylerde birçok denemeden sonra belli bir sonuca ulaşılmaktadır. Ayrıca yapılan denemelerin birçoğunda istenilen sonuca ulaşamama söz konusudur. Kimi zaman ise sayısız deneme sonunda başarılı bir sonuç elde edilmektedir. Özellikle inanca dayalı felsefi kuramlar söz konusu olduğunda, her ne kadar

bilim yönlendirici bir özellik taşısa da bunların bilimsel ölçütlerle çürütülemez olduğu açıktır.²⁹ Buradan hareketle fiziki alanda dahi insanın bildikleri bilmedikleri ile kıyaslandığında bilmediklerinin çok daha fazla olduğu söylenebilir. Fiziki alana dair insanın bilmediklerinin bildiklerine kıyasla çok fazla olduğu gerçeği insanın metafiziksel alana dair bilimsel bir teori temelinde ileri süreceği bir iddiada daha ihtiyatlı olmasını gerektirmektedir.

İkinci olarak Bayes teoreminin metafiziksel bir meselede kişiyi doğru bir sonuca ulaştırıp ulaştırmayacağı Salmon'un argümanının sıhhati açısından oldukça önemlidir. Burada Tanrı'nın yarattığı alemde Salmon'un Hume'u referans alarak betimlediği birtakım olgu ve olaylara Tanrı'nın izin verme gerekçelerinin bilinmiyor olması, teoremde delil olarak kullanılan verileri argümanı ortaya koyan kişinin epistemik durumuna bağlı kılmaktadır. Dolayısıyla delil olarak sunulan verilerin çoğu, herkes tarafından kabul edilmeyeceğinden ötürü tartışmalıdır. Durum böyle olunca, Salmon'un ileri sürdüğü argümanda Bayes teoremini kullanmasının düşüncesini doğrulamasına bir katkı sağlamadığı, yani argümanın tutarlılığını arttırmadığı belirtilmelidir. O, burada zaten sahip olduğu görüşlerini bir de Bayes teoremini kullanarak betimlemeye çalışmış; ancak bu durum argümanı daha cazip hale getirmemiştir. Ayrıca argümanında kullandığı veriler genel geçer olmadığından söz konusu verilere bir değer atfedilmesi tamamen kişinin epistemik durumuna bağlıdır.³⁰ Dolayısıyla argüman kurgulanırken Bayes teoremi hiç kullanılmasaydı da argüman mevcut gücünden bir şey kaybetmiş olmazdı.

Bir şeyin olasılığının hesaplanabilmesi için, ona ilişkin koşulların olasılığının hesaplanmasına katkı sunacak düzeyde biliniyor olması gerektiğine dikkat etmek gerekmektedir. Bu noktada, Salmon'un sunduğu koşulların Tanrı'nın var olmadığına ilişkin birer bilgi niteliği taşıyıp taşımadığı argümanın tutarlılığı açısından önem arz etmektedir. Daha doğrusu onun sunduğu verilerin, gerçekten de Tanrı'nın var olmayacağına delil teşkil edip etmediğinin sorgulanması gerekmektedir. Bu noktada da Bayes teoremi temelinde Tanrı'nın varlığını betimleme hususunda herhangi bir oran tahsisinin mümkün olup olmadığı ve bu hususta arka plan

²⁹ Rafiz Manafov, *Karl Popper Aklı*, 92-93.

³⁰ Alvin Plantinga, "Degenerate Evidence and Rowe's New Argument from Evil," 543; Wykstra, Stephen J. "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering: On Avoiding the Evils of 'Appearance'," 152.

bilgisinin, daha doğrusu toplam kanıtın elde edilmesinin muhtemel olup olmadığı ayrıca önemlidir.

Diğer bir sorun da bir şeyin ortaya çıkmasının kaynağı veya ilkesi olarak sunulan içgüdü, biyolojik nesil ve mekanik nedenselliğin kaynağının ne olduğudur. Bunlar kendi başlarına rastlantı sonucu mu ortaya çıkmıştır, değilse bu ilkelerin bir nedeni mi vardır? Doğrusu, bunların rastlantı sonucu ortaya çıktığı da iddia edilebilir. Ancak buradaki diğer bir önemli seçenek de bütün bunların akıllı tasarımın sonucu ortaya çıktığıdır. Dolayısıyla bu ilkelerin kendi başlarına bir şeyin ortaya çıkmasında iş başında olduğu iddia edilse dahi söz konusu ilkelerin kendilerinin bir akıl tarafından planlanmadığının bir garantisi yoktur. Dolayısıyla içgüdü, biyolojik nesil ve mekanik nedensellik gibi kaynak veya ilkelerin bir şeyin var olmasında aklın haricindeki bir şeyin işlevinin bir örneği olma olasılığının $[P(A, \sim B)]$ yüksek olduğuna birer kesin delil olmadığı, tam aksine bunların bir şeyin var olmasında aklın işleyişinin bir örneği olma olasılığının $[P(A, B)]$ yüksek olduğuna birer delil olabileceği de savunulabilir.

Salmon'un argümanı aşağıda sunulan analogiyle benzer yapıya sahip görünmektedir. Bir bilgisayar programında var olan belirli bir düzen düşünelim. Programın işleyişi hakkında tam veya yeteri bilgiye sahip olmadığımızda, anlamadığımız veya neden ortaya çıktığını bilmediğimiz bazı durumlar bize birer düzensizlik gibi görünebilmektedir. Biz de hem düzensizlik gibi görünen şeyler hem de kendimizce bize uygun gelen durumlar sebebiyle programın aslında akıllı bir planlamanın dışında bir ilke ve kaynak sebebiyle oluştuğunu iddia etmekteyiz. Bununla da kalmayıp iddiamızı Bayes teoremi ile temellendirmeye çalışıyoruz. Bu benzetme aslında Salmon'un argümanına oldukça benzer görünmektedir. Bu noktada iddia edilen sorunların programın gayesi ve düzeni açısından gerçekten de birer düzensizlik veya arıza olup olmadığının tartışılması gerekmektedir. Elbette programcıya ulaşma imkanımız varsa bunu ona sormak mümkündür. Ancak programcıya ulaşma imkanı yoksa programın inceliklerini, işleyişini ve gayesini tam olarak anlamayan birisinin kendince betimlediği arıza ve düzensizliklerin hem programın akıllı planlama tarafından tasarlanmış olmaya geçecek ölçüde mükemmel bir işleyişe sahip olduğunun hem de bunun akıllı planlamanın bir eseri olamayacağının delili olduğunu iddia etmesi ne kadar makuldür? Daha doğrusu bu iddia programın mükemmel bir işleyişe sahip olduğunu ve bunun biri tarafından programlandığını bilen biri için bir anlam ifade etmeyecektir.

Aynı şekilde, burada dünyamızda bulunan acı ve ıstırapların düzenin mi yoksa düzensizliğin mi bir parçası olduğunu değerlendirmek gerekmektedir. Bu noktada, Tanrı'nın dünyayı hangi gaye ile yarattığı ve yaratılmış olan dünyanın söz konusu gayeye uygun olup olmadığı argümanın seyrine yön verir. Buna karşılık Tanrı'nın hangi gaye ile dünyayı yarattığı sorusunun cevabının bilimsel yöntemler ile ulaşılabilecek bir konu olduğunu söylemek zordur. Nitekim mutlak mükemmel bir varlığın gayesinin bilişsel açıdan sınırlı bir varlık tarafından erişilemiyor olması oldukça olasıdır.³¹ Dolayısıyla insan aklıyla ulaşılabilecek bir konu olmadığından insanın kendi başına tanrısal gayeyi bilmesi mümkün değildir. Bu açıdan şu anki haliyle evrenin Tanrı'nın gayesini gerçekleştirilmesi için uygun bir düzenliliğe sahip olmadığı iddiası bir varsayımdan öteye geçmeyecektir.

Son olarak evrende daha da iyileştirilebilir birçok durum olduğu ve bunun da Bayes teoreminde bir veri olarak kullanılmasını değerlendirmek önemlidir. Bu itiraza biraz yakından baktığımızda, Tanrı'nın daha iyisi mümkün olmayan bir dünya yani daha da iyileştirilemez bir dünya yaratması gerektiği kastedilmektedir. Buna karşılık, iki soru dikkati çekmektedir: İlk olarak, Tanrı bu türde bir dünya yaratmak zorunda mıdır? Eğer Tanrı'nın gayesi insana sadece iyilik yaşatmak olsaydı bu sorunun cevabı evet olacaktır. Teistik dinler açısından Tanrı'nın sadece bu yönde bir gayeye sahip olup olmadığını sorgulamak gerekmektedir.

İkinci olarak, bu varsayım makul müdür? Bu soruya cevaben mevcut dünyayı daha iyi yapmanın veya geliştirmenin bir sonunun olup olmadığını sormak gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle dünyamızın artık geliştirilemeyecek veya daha iyi olamayacak şekilde yaratılması mümkün müdür? Bu, Plantinga'nın da belirttiği üzere mantıksal olarak mümkün görünmemektedir.³² En büyük doğal sayı diye bir şey olamayacağı gibi evrenin de artık daha iyisi olamayacak düzeyde yaratılmış olması mümkün görünmemektedir. Nasıl ki en büyük olduğu düşünülen bir doğal sayıya +1 eklemek mümkünse aynı şekilde en iyi olduğu düşünülen her bir evrene de +1 iyilik eklemek mümkündür. Sonuç itibarıyla, mantıksal olarak imkansız olan bir şeyin Tanrı tarafından gerçekleştirilmesi beklenemez. Dolayısıyla Salmon'un bu itirazı makul görünmemektedir.

³¹ Mehmet Salmazzem, *Kur'ân'a Materyalist Yaklaşımlar*, 21-22.

³² Alvin Plantinga, *God, Freedom, and Evil*, 61.

Salmon iyileştirilebilir durumlara örnek olarak kötülükleri sunmaktadır. Kötülük argümanlarına karşı ileri sürülen teodise ve savunmalar bir teist için kötülüğün Tanrı'nın varlığına karşı kurulacak bir olasılık hesabında Tanrı'nın var olma olasılığını düşüren bir delil olarak kullanılmasının gücünü azaltacaktır. Çünkü bir teist açısından konu ele alındığında Tanrı'nın kötülüklerle müdahale edip engellememesinin haklı gerekçeleri bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle kötülüğün varlığı, düzenin bir parçası olduğu düşünüldüğünde, kötülüğün varlığının teleolojik argümana karşı bir delil olması engellenmiş olacaktır.³³ Dolayısıyla burada nizam ve düzenden ne anlaşıldığı argümanın seyri açısından önemlidir.³⁴ Buradan hareketle Salmon'un kötülüğü Tanrı'nın varlığına karşı sunulan bir olasılık hesabına bir veri olarak eklemesi aynı olasılık hesabına teodise ve savunmaların da birer veri olarak eklenmesini makul kılacaktır. Nihayetinde Salmon'un Tanrı'nın yokluğunu temellendirmek üzere yaptığı olasılık hesabının geçerli olduğu kabul edilse bile kötülüğün Tanrı'nın varlığına karşı ileri sürülen bir olasılık hesabında sonucu önemli ölçüde değiştirecek bir etkisi olmayacaktır.

Sonuç

Salmon, Tanrı'nın varlığı konusunda bilimsel analizler yapılabileceğini ileri sürer. Bu noktada evrende var olan düzenin, Tanrı'nın varlığından ziyade yokluğunu daha olası kıldığını iddia eder ve bu iddiasını Bayes teoremiyle temellendirmeye çalışır. Argümanda iki önemli husus öne çıkmaktadır. Birincisi Tanrı'nın varlığının bilimsel analizlerle açıklanabileceği iddiasıdır. Ancak Tanrı'nın varlığına dair bilimsel analizler yapabilecek yeterlilikte verinin elde edilmesi kolay görünmemektedir. Bu da Tanrı'nın varlığının sağlıklı bilimsel analizlere tabi tutulması karşısında önemli bir engeldir. İkinci önemli husus ise Bayes teoremi kullanılarak analogik teleolojik argümanın Tanrı'nın varlığından ziyade yokluğunu daha olası kıldığı iddiasıdır. Bayes teoreminin genel geçer bir sonuç vermesi için teoremden yer alan her bir terimin olasılık değerlerinin bilinmesi gerekmektedir. Buna karşılık Tanrı'nın varlığı veya yokluğu bir olasılık teorisine hesaplandığında atfedilen olasılık değerleri tamamen kişinin epistemik durumuna bağlıdır. Çünkü Tanrı'nın bir olgu veya olaya izin verme sebeplerine insanın bilimsel analizler veya deneylerle erişmesi zor görünmektedir. Sonuç olarak Tanrı'nın var olma olasılığı hesaplanırken

³³ Dünyadaki kötülüklerin anlamı konusunda geniş değerlendirme için bkz. Rafiz Manafov, "Gazzali: Mümkün Dünyaların En İyisinde Kötülük," 396-401.

³⁴ Benzer bir değerlendirme için bkz. Alvin Plantinga, "Probabilistic Arguments from Evil," 1-53.

objektif bir sonucun elde edilmesi mümkün olmadığından Salmon'un Hume'un iddialarını desteklemek adına Bayes teoremine başvurması yeni argümanı daha güçlü kılmadığı söylenebilir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:	Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.
Finansal Destek / Grant Support:	Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Akgün, Tuncay. "Boethius'ta Tanrı, Sıfatları ve Teleolojik Delil." *Dini Araştırmalar* 18:46 (2015): 126-147.
- Aslantatar, Nesim. "Paul Draper, Agnostisizm ve Kötülük Problemi." *Dini Araştırmalar* 25:62 (2022): 173-196.
- Aytepe, Mahsum. "Mutezili Düşüncede Teklifin Vucubiyeti Problemi ve Kur'an'ın Yaklaşımı." *İslam Düşüncesi Araştırmaları*, ed. Abdülcelil Bilgin ve Yusuf Aydın, içinde 305-326. Ankara: Araştırma Yayınları, 2019.
- Bayes, Thomas. "An Essay towards Solving a Problem in the Doctrine of Chances." *Philosophical Transactions of the Royal Society of London* 53 (1763): 370-418.
- Berkson, Joseph. "Bayes' Theorem." *The Annals of Mathematical Statistics* 1:1 (1930): 42-56.
- Cartwright, Nancy. "Comments on Wesley Salmon's "Science and Religion...." *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 33:2 (1978): 177-183.
- Cornfield, Jerome. "Bayes Theorem." *Review of the International Statistical Institute* 35:1 (1967): 34-49.
- Çelebi, Vedat. "Bayes Teoremi Bağlamında Olasılıkçı Bayes Epistemolojisinin Kapsamı Üzerine Bir İnceleme." *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 28 (2019): 319-343.
- Çevik, Mustafa. "The 'First Cause' in Hume's Philosophy." *Beytulhikme An International Journal of Philosophy* 3:1 (2013): 151-157.
- Doko, Enis. "Does Fine-Tuning Need an Explanation?." *Kader* 17:1 (2019): 1-14.
- Draper, Paul. "Pain and Pleasure: An Evidential Problem for Theists." *Noûs* 23:3 (1989): 331-350.
- Erdem, Engin. "Ateizm ve Ateistik Kanıtlar." *Din Felsefesi*, ed. Recep Kılıç, içinde 261-301. Ankara: Ankuzem Yayınları, 2013.
- Hume, David. *Din Üstüne*. Çev. Mete Tuncay. Ankara: İmge Kitapevi, 2016.
- İzin Badria, Merve, "İnce-Ayarlanmışlık Argümanı ve Çoklu Evrenler." *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 10 (2022): 173-187.
- Lewis, C. S. *Mere Christianity*. New York: HarperCollins, 2001.

- Manafov, Rafiz. "Gazzali: Mümkmn Dnyaların En İyisinde Kötülük." *İslam Düşüncesinde Kötülük Sorunu ve Teodise I*, ed. Hakan Hemşinli ve Yunus Kaplan, içinde 389-414. Ankara: Elis Yayınları 2021.
- Manafov, Rafiz. *Karl Popper Akli*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2020.
- Oruk, Zehra. "Einstein'ın Mekanik Evreninde Özgürlük ve Ahlak Problemi." *Metafizika Jurnalı* 3:1 (2020): 81-96.
- Paley, William. *Natural Theology; or, Evidences of the Existence and Attributes of the Deity, Collected from the Appearances of Nature*. ed. Matthew D. Eddy ve David Knight, Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Pargetter, Robert. "Evil as Evidence against the Existence of God." *Mind* 85:338 (1976): 242-245.
- Pearl, Leon. "Hume's Criticism of The Argument From Design." *The Monist* 54:2 (1970): 270-284.
- Plantinga, Alvin. *God, Freedom, and Evil*. New York: Harper & Row, 2002.
- Plantinga, Alvin. "Probabilistic Arguments from Evil." *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 35:1 (1979): 1-53.
- Plantinga, Alvin. "Degenerate Evidence and Rowe's New Evidential Argument From Evil." *Noûs* 32:4 (1998): 531-544.
- Reçber, Mehmet Sait. "Tanrı'nın Varlığının Delilleri." *Din Felsefesi*, ed. Recep Kılıç, içinde 97-134. Ankara: Ankuzem Yayınları, 2013.
- Rowe, William L. "The Evidential Argument from Evil: A Second Look." *The Evidential Argument from Evil*, ed. Daniel H. Snyder, içinde 262-285. Bloomington: Indiana University Press, 1996.
- Salmazzem, Mehmet. *Kur'ân'a Materyalist Yaklaşımlar*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Salmon, Wesley C. "Religion and Science: A New Look at Hume's 'Dialogues'." *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 33:2 (1978): 143-176.
- Swinburne, R. "The Argument from Design," *Philosophy* 43:165 (1968): 199-212.
- Swinburne, R. *The Existence of God*. Oxford: Clarendon Press, 1979.
- Uslu, Ferit. "Düzen ve Gaye Delili Üzerine Bir Analiz." *Dini Araştırmalar* 4:12 (2002): 31-48.
- Wykstra, Stephen J. "The Human Obstacle to Evidential Arguments from Suffering: On Avoiding the Evils of 'Appearance'." *International Journal for Philosophy of Religion* 16 (1984): 73-94.
- Yıldız, İbrahim. "Mümkmn En İyi Dünya ve Kötülük." *İslami Araştırmalar Dergisi* 32:3 (2021): 634-641.
- Yıldız, İbrahim. "Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2021.